

MAGGIE O'FARRELL

Land

Vertaling Lidwien Biekmann
en Karina van Santen

Nijgh & Van Ditmar
Amsterdam

seanchaí, m. (gs. ~, pl. aithe).

1. Lett.: bewaarder van de traditie, historicus.
2. Verteller van oude overleveringen, traditionele verhalenverteller.

Foclóir Gaeilge-Béarla / Irish-English

Dictionary

Niall Ó Dónaill, 1977

DEEL I

Een schiereiland aan de Atlantische Oceaen

Zijn vader was altijd een man van weinig woorden geweest. Zelfs veel later, als Liam met een nieuwe naam en in vreemde kledij aan de andere kant van de wereld zit, tegenover een commissie van mannen in soutane die een oordeel over hem moeten vellen, zal hij zich nog de verbijsterende dag kunnen herinneren waarop zijn vader plotseling praatziek werd.

Die dag is Liam sinds het ochtendgloren met zijn vader op pad. Ze worden al uren gezeseld door de noordwestenwind, die het nodig vindt de pet van hun hoofd te blazen en een lading water op hen af te jagen. Liam staat op iets wat hij een heuveltje noemt maar zijn vader een *drumlin* of *tulach*, en hij houdt met handen die rood zijn van de kou de landmeetstok en het uiteinde van de meetketting vast. Hij is schriel, in een korte broek en een versleten jasje dat zijn moeder eindeloos vaak heeft versteld. De lapjes stof die ze erop heeft genaaid, met gerafelde randen, vindt Liam fascinerend omdat ze hem aan postzegels doen denken. Hij friemelt graag met de zijkant van zijn duim aan het stiksel, dat getuigt van het geduld en de toewijding van zijn moeder. Als hij het jasje 's avonds aan de haak ziet hangen, stelt hij zich weleens voor dat het door het donker wegvliegt over bergen en zeeën, gedragen door de gezichtloze, stateloze postzegels van zijn moeder. Niet dat hij zulke dingen tegen iemand zegt: met zijn tien jaar weet hij sinds kort dat je

zulke wilde fantasieën maar beter voor je kunt houden.

Het jaar is 1865, de plaats een smalle, uitstekende landtong die aan weerszijden wordt omspoeld door koude blauwe inhammen: een schiereiland dat zich als een smekende hand in de Atlantische Oceaan uitstrekt, het meest westelijke stukje Europa voordat het zich overlevert aan de ijzige stromingen van de immense oceaan. Terwijl Liam daar op zijn heuveltje staat te wachten, bijna omvergeblazen door de zilte windvlagen, zit hij steeds met zijn vingers aan een hoekje van zijn elleboogstuk – daar zit een bobbeltje omdat zijn moeder een nieuw stuk stopgaren aan het oude moest knopen, iets waar ze, weet hij, een hekel aan heeft.

Hij schrikt op van een plotseling geluid. Zijn vader, aan het andere uiteinde van de meetketting, misschien twintig of dertig meter verderop, door de afstand lijkt hij net zo'n poppetje als zijn zussen soms van restjes stof maken, roept iets naar hem – in de gebiedende wijs zou Liams meester dat noemen – maar de gulzige wind grist zijn woorden weg. Liam gaat wat rechterop staan om te laten zien dat hij wel oplet. Zijn vader maakt wilde armgebaren. Bedoelt hij nou dat hij de ketting strak moet trekken of dat hij de meetstok moet verplaatsen? Dat zijn de twee dingen die zijn vader meestal roept.

De jongen zet de stok met zijn ene hand een stukje verderop en trekt met de andere aan de zware schakels. Zijn vader staat nog steeds iets te roepen vanaf net zo'n heuveltje, hij gebaart weer, zwaaiend met zijn statief. Liam wacht af, de zenuwen kriebelen in zijn borst. Hij ziet dat zijn vader zijn instrumenten neerlegt en naar hem toe beent. Hij likt het zout van zijn lippen en probeert niet te bibberen. Zijn vader ziet niet graag dat hij last heeft van het weer: een teken van zwakte in een man, noemt hij dat.

Wat ziet Tomás als hij van de top van de ene drumlin naar de volgende loopt (en zijn passen telt, zoals hij gewoon is)? De doorweekte gestalte van zijn enige zoon, die trouw de landmeetstok vasthoudt, een kind dat hem dierbaar is en dat hij misschien aanstonds mee terug zal nemen naar hun kosthuis, want dit is

geen weer om buiten te blijven voor iemand die te jong is voor de taak die hem is opgedragen.

Was het maar waar.

Tomás, die voelt dat de glooiing van de eerste drumlin afvlakt onder zijn schoenen en dat de helling van de tweede hem begint op te tillen, ziet alleen dit: een gradiënt van misschien 1:3, topologische landvormen veroorzaakt door glaciële activiteit, een dal dat door de trage kracht van ijs in een U-vorm is geschuurd, links van hem een hoge, rotsachtige uitloper van waarschijnlijk vulkanische oorsprong, een gladde morene. En te midden van die overvloedige cartografische details een afwijkende grijze vlek die daar niet thuishoort – een mens, klein, met blote knieën, een pet waar wat haar in de kleur van koperen munten onderuit komt, en een landmeetstok in een nutteloze schuine hoek.

Dan, als hij het landschap overziet, blijft zijn blik plotseling haken aan een vreemde fissuur in de meest zuidelijke helling. Dichtbegroeid met bomen waar een beekje van redelijk formaat uit komt stromen: een geografisch kenmerk dat niet op de bestaande kaart aangegeven staat, en dus is het zijn taak om een meting en een onderzoek uit te voeren voor de noodzakelijke herziening.

Tomás zucht. Hij zet zijn pet af en veegt zijn voorhoofd ermee droog. Hij voelt geen kou, de regen deert hem niet. Ik ben waterdicht, zegt hij weleens tegen de soldaten met hun rode uniformjassen die hem in dienst hebben genomen voor hun grote cartografische project. De roodrokken, die van overzee komen, lachen hun tanden bloot en rollen de kaarten en de schetsen op die hij heeft gemaakt. Tomás is nuttig voor ze, weet hij, niet zozeer vanwege zijn vaardigheden als landmeter en tekenaar – er zijn overzee genoeg mannen die dat ook kunnen – maar omdat het lastig is om iemand te vinden die niet alleen over zulke vaardigheden beschikt maar ook met de lokale bevolking kan spreken in hun eigen taal. Tomás mag dan in hun verslagen en grootboeken opgenomen zijn als ‘werkman’, maar de soldaten kunnen niet zonder hem. Hij is de enige van hun eenheid die kan meten en berekenen, in inkt gedetailleerde kaarten kan

tekenen die daarna door de graveurs worden gekopieerd, en die met de bevolking in gesprek kan gaan over waar de grenzen liggen, welk veld van wie is, hoe dit dal of die klif wordt genoemd en waarom, waar de ruïne van een bepaald gebouw kan zijn. Alleen hij kan de veellettergrepige slierten ontleden die alleen verstaanbaar zijn voor het volk dat hier al sinds generaties woont: van *the-crossroads-under-the-bluff-where-once-a-hailstorm-killed-a-cockerel* maakt hij ‘Bluff’s Cross’, en *the-strand-where-the-yellow-periwinkles-gather-in-spring* wordt ‘Yellowcove’. In een tent die wordt opgezet in een veld of op een dorpsplein hangen de Engelse soldaten en landmeters maar wat rond achter Tomás, en luisteren met een half oor naar hem terwijl hij met een drom mensen een toponymisch compromis probeert te bereiken over een berg die de mensen op de hellingen aan de oostkant heel anders noemen dan de mensen aan de noordkant. Of hij destilleert uit verscheidene luidkeels vertelde verhalen wie de landheer vóór de huidige was, en die dáárvoor. Na afloop nemen de roodrokken zijn wijzigingen mee naar hun kazerne, ze verzamelen en ordenen ze, zetten hun naam onder zijn werk, laten de kaarten drukken en bewaren ze ergens in een kast in hun stad.

Tomás is zo verdiept in zijn gemijmer dat hij, als hij de hoger gelegen grond bereikt en iemand hem op zijn arm tikt, schrikt van de kleine gestalte die naar hem opkijkt en iets tegen hem zegt.

‘Wat?’ brengt hij geschrokken uit.

Zijn zoon Liam staat te bibberen als een natte hond en zegt weer iets, maar zijn woorden wervelen weg in de mist. Tomás staat toe dat het kind zich aan zijn klamme jas vastklampt en kijkt om zich heen: een goed uitkijkpunt hier. Het land glooit vanaf de drumlin in alle richtingen omlaag, alsof hij met zijn zoon op een lap stof staat die door reusachtige onzichtbare vingers omhoog is geduwd. Ze staan een meter of dertig hoger dan het niet in kaart gebrachte kreupelbosje aan de zuidkant, een vergelijkbare afstand tot de hekpaal van een oude veldgrens aan de westkant, de vulkanische aardlaag achter hen, en verder naar beneden de rommelige contouren van het dorp, of wat ervan

over is. Op een verhoogd stuk grond, zo'n vijfhonderd meter verderop, staat de ruïne van een afgelegen onderkomen, ook niet aangegeven op de kaart – zonder dak, kale muren steken als afbrokkelende tanden in de lucht, een jong boompje schiet op uit wat ooit de haard geweest moet zijn.

Wie op dit moment naar Tomás zou kijken, zou zien dat zijn kauwspieren zich spannen. Het is een noodzakelijk maar weinig benijdenswaardig onderdeel van zijn huidige taak om met symbolen en ordelijke lijnen in inkt aan te geven wat hier is veranderd sinds de eerste kaarten werden getekend. Die revisies moeten een cartografisch beeld geven van de Grote Hongersnood, de ramp die dit land inmiddels meer dan een decennium geleden heeft getroffen. Tomás moet de honderden huizen in een district terugbrengen naar het handjevol dat er nu nog van over is; hij moet de ene na de andere rij pachtershuisjes op de landgoederen schrappen omdat ze zijn leeggehaald en afgebroken. De roodrokken zijn niet blij met die taak; ze willen niets weten van wat zich hier heeft afgespeeld, van de slachtoffers en de ontberingen. Ze willen zulke markeringen niet op hun kaarten aanbrengen, want dat zou een zekere erkenning betekenen. Maar Tomás is vastbesloten om op zijn kaarten verslag te doen van wat hier is gebeurd, van wat er verloren is gegaan, zelfs al wordt het zijn dood.

Hij draait zich om, weg van de ingestorte hut voordat het beeld zich te sterk op zijn netvlies brandt, en trekt daarbij onbedoeld zijn jas los uit de greep van zijn zoon.

‘Wat zei je?’ vraagt hij kortaf als hij hoort dat de jongen opnieuw een paar schrille woorden uitbrengt.

‘Ik vroeg...’ stamelt zijn zoon – en dat ergert Tomás, want hij kan schuchterheid bij zijn kinderen niet verdragen – ‘of we al bijna klaar zijn, pa? Want...?’

‘Klaar?’ buldert Tomás. ‘Klaar? Jij wil weten of deze opdracht al bijna klaar is? De herziening van de grote kaart van het...?’

‘Nee, nee, ik bedoel alleen voor vandaag, pa, niet...?’

‘...hele land? Of we dat vandaag afkrijgen? Wou je dat vragen?’

Liam bijt op zijn onderlip. Hij frunnikt weer aan het lapje

op zijn elleboog. Tomás ziet dat de regen in de pet en de jas van zijn zoon is getrokken, de stof kleurt er donker van. Hij ziet dat zijn lichte haar door de regen zo bruin is geworden als oude enveloppen. Het water drupt van de wimpers van de jongen, van zijn kin. Tomás krijgt even een steek in zijn hart, maar dan recht hij zijn schouders: de soldaten komen hier over een week en ze verwachten dat de nieuwe kaart van deze parochie dan vrijwel voltooid zal zijn. Er is geen plaats voor meelij, er mag geen tijd verloren gaan.

‘Vooruit, schiet op,’ zegt hij, en zonder de jongen aan te kijken wijst hij: ‘Naar dat kreupelbosje.’

De jongen tilt de meetstok op, die dan achter zijn enkel blijft haken waardoor hij bijna struikelt, maar hij blijft overeind en loopt aarzelend de helling af naar het groepje bomen. Espen, vlierstruiken, noteert Tomás in zijn boek, berken, eiken – zowel oude als nieuwe – en wat merkwaardig dat deze plek niet op de vorige kaart staat.

‘Hij staat niet op de kaart die we hebben, dus we moeten de bron van dat beekje zoeken voordat we verder kunnen,’ roept hij zijn zoon nog na. ‘Ga dat bos in en vertel me wat je daar ziet.’

Heeft hij er wel goed aan gedaan om de jongen mee te nemen? Maar zijn zoon moet een vak leren, hij moet leren werken: Tomás gaat hem niet de wereld in sturen zonder vooruitzichten, dus waarom zou hij hem niet als leerling opleiden? Liam blinkt uit in rekenen en tekenen, maar Tomás voelt een zekere weerstand bij hem, alsof hij diep in zijn hart naar iets anders hunkert. Pure ondankbaarheid, heeft hij tegen zijn moeder gezegd. Hij geeft niet om het werk, zet zijn schouders er niet onder.

Ach kom, Tomás, had ze geantwoord, hij is nog jong.

Tien jaar is niet jong, had Tomás tegengeworpen, toen ik tien was...

Maar hij had gezwegen, de woorden waren in zijn keel blijven steken. Hij keert liever niet terug op dat duizelingwekkende pad, naar dat diep donkere bos. Hij vindt dat je beter te weinig dan te veel kunt zeggen en dat je over sommige dingen moet zwijgen.

Hij stopt zijn potlood terug in zijn zak. Hij weet precies wat zijn vrouw tegen hem zou zeggen als ze hier bij hem zou zijn op deze drumlin (die is gevormd door geërodeerde aarde en losse schalie, verzameld tijdens de lange reis van een ooit machtige gletsjer waarvan de kracht al was afgenomen toen hij deze plek bereikte en zijn korrelige schatten hier afzette – wat een wonder, wat een openbaring). Als ze hier naast hem zou staan, met haar omslagdoek over haar hoofd tegen de regen, zou ze zeggen: Wees wat aardiger voor hem, praat wat vriendelijker, dan luistert hij wel naar je. En daar zou ze natuurlijk gelijk in hebben.

Tomás wrijft met een gekromde hand over zijn stoppelige kin. Het probleem is dat er nog zoveel moet gebeuren, nog zoveel moet worden opgetekend, zoveel hersteld, zo veel geschiedenis bewaard. Hij ziet zichzelf soms als die vervloekte man – uit een verhaal dat een reiziger hun ooit heeft voorgelezen – die elke dag een rotsblok een berg op moest duwen, dat elke avond weer naar beneden rolde. Hij herinnert zich dat verhaal nog goed, en ook het boek met de roodleren kaft dat de man in zijn gehandschoende handen hield, terwijl zij allemaal dicht tegen elkaar aan gedrukt op de banken zaten; het boezemt hem nog steeds zowel belangstelling als afkeer in. Hij kan zich goed voorstellen hoe dat rotsblok in zijn handen zou voelen – het zal graniet geweest zijn, denkt hij, met glinsterende stukjes mica die in zijn handpalmen zouden prikken terwijl hij worstelde om het rotsblok op zijn schouder te hijsen. Hij ziet de hellingshoek voor zich, denkt zich in hoeveel kracht hij zou moeten zetten met zijn voeten, zijn kuitspieren, hoe hij moest zwoegen en zwoegen...

Zijn gedachten worden onderbroken doordat hij zich herinnert dat zijn zoon nu wel bij dat bosje moet zijn. Tomás schudt zichzelf bijna zichtbaar door elkaar: waarom heeft hij zijn gedachten toegestaan zulke fantasievolle paden te volgen? Hij houdt zijn hand boven zijn ogen en tuurt door de mist.

Liam sjokt naar het groepje bomen in de kom tussen de twee heuvels. Hij kijkt achterom of zijn vader hem in de gaten houdt, maar ziet alleen een ijle gestalte die zich aftekent tegen

de jagende, vochtige lucht. In een ongewoon rebelse bui smijt Liam de landmeetstok op de grond. Hij is het zat om die te moeten dragen, spuugzat.

Hij loopt verder naar het bosje en praat in gedachten tegen zijn zus Enda, die bijna een jaar ouder is dan hij. Spuugzat, zegt hij tegen haar. Je moest eens weten hoe hij me loopt te commanderen alsof ik een ezel of een hond ben, en je zou niet geloven in wat voor weer hij me mee naar buiten neemt.

Enda was hevig teleurgesteld geweest dat zij niet mee mocht op deze landmeetexpeditie, maar hun vader had gezegd dat het geen werk voor een meisje was. Liam zal als ze terug zijn tegen haar zeggen dat ze geluk heeft gehad dat ze thuis mocht blijven. Hij loopt tussen de eerste bomen door en voelt aan de doorkomende kiezen achter in zijn mond, voelt de harde, ronde zwellingen onder het zachte, roze tandvlees.

Plots blijft hij staan. Later die avond zal hij zich afvragen waarom. Bleef hij uit zichzelf staan of werd hij ergens door tegengehouden? Hoe ging dat precies?

Onder de bomen is het licht meteen heel anders, groen en flonkerend, zacht schemerend door het trillende bladerdak. De wind verdwijnt, evenals de meedogenloze regen. Hij is omringd en omhuld, alsof hij het geheime groene huis van een reus is binnengestapt.

Liam kijkt omhoog: de boomtoppen bewegen daarboven in de bries naar elkaar toe en van elkaar af, ze onthullen en verhullen de melkwitte lucht. Hij ziet de pijlvormige bladeren van een esp verstrengeld met het geschulpte gebladerte van een eik, naar elkaar toe gebogen als samenzweerders. De grond onder zijn voeten voelt sponzig, het vocht sijpelt vanuit de aarde door de rotte bladeren omhoog, zuigt en trekt aan zijn schoenzolen. Hij kijkt naar beneden en ziet dik, weelderig mos, glinsterend en smaragdgroen, dat als een deken over alles heen ligt, over de rotsblokken, de lange cilinders van afgevalen boomtakken, de uitwaaierende ribbelige boomwortels, en over onduidelijke terpjes die doen denken aan grote broden of dierenburchten. Of kleine grafjes.